

ΒΑΣΙΛΗΣ ΝΙΤΣΙΑΚΟΣ

ΚΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ ΘΥΜΑΤΑΙ

ΨΗΦΙΔΕΣ ΒΙΩΜΑΤΙΚΗΣ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ο Βασίλης Νιτσιάκος γεννήθηκε στο Ντένισκο, κοντά στα ελληνο-αλβανικό σύνορο του Γράμμου. Μεγάλωσε ανάμεσα σ' αυτό το βουνό και στον κάμπο της Θεσσαλίας, στα ριζά του Ολύμπου, στο Μουσαλάρι, όπου ξεχείμαζε η οικογένειά του με τα κοπάδια της. Σπούδασε Φιλολογία, Λαογραφία και Κοινωνική Ανθρωπολογία στα Πανεπιστήμια Ιωαννίνων, Λήντς και Καίμπριτζ με σημαντικούς δασκάλους. Θεωρεί, ωστόσο, ότι πιο σημαντικό σχολείο από όλα υπήρξε για τον ίδιο η στάνη των Βλάχων της Πίνδου και καλύτεροι δάσκαλοί του οι τσομπαναραίοι. Διδάσκει στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Κοινωνική Λαογραφία.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΝΙΤΣΙΑΚΟΣ

ΚΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ
ΘΥΜΑΤΑΙ

Βασίλης Νιτσιάκος
Και το σώμα θυμάται

Α' έκδοση:
(800 αντίτυπα)

© Εκδόσεις Ισνάφι και Βασίλης Νιτσιάκος
Σχεδιασμός και σελιδοποίηση: Βίβιαν Γιούρη

ISBN: 978-960-9446-55-6

Εκδόσεις Ισνάφι
Σουλίου 18, 45332
τηλ: 26510 27066/70703
email: infoisnafi@yahoo.gr
Ιωάννινα

ΒΑΣΙΛΗΣ ΝΙΤΣΙΑΚΟΣ

ΚΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ
ΘΥΜΑΤΑΙ

ΨΗΦΙΔΕΣ ΒΙΩΜΑΤΙΚΗΣ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

**ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ**
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 61977 ΚΟΝ
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 15-5-2024
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 365. Β Ν17

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2024

Στον Όμαρ,
που έδωσε νέο νόημα
στη ζωή μας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	13
----------------	----

Α. ΚΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ ΘΥΜΑΤΑΙ

ΤΟ ΣΩΜΑ ΘΥΜΑΤΑΙ	16
ΘΥΜΑΜΑΙ	19
Η ΓΚΟΡΤΣΙΑ	21
ΧΟΥΝΗ	23
ΜΙΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ	25
ΤΟ ΦΥΛΑΚΙΟ	27
ΤΑ ΔΕΝΤΡΑ	29
ΤΟΥΧΟΥΛΗ	32
Η ΚΛΟΠΗ	34
Η ΚΛΕΨΙΑ	37
ΣΕΠΤΕΜΒΡΗΣ	40
ΓΟΥΜΑΡΟΥΛΟΥΓΚΟΥ	42
Ο ΓΕΝΝΟΣ	45

Β. ΣΤΟ ΝΤΕΝΙΣΚΟ

Ο ΑΝΑΠΟΔΟΣ ΧΟΡΟΣ	48
ΘΕΡΙΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	51
ΤΟ ΙΣΝΑΦΙ	53
ΣΥΡΤΑΔΕΣ	56
ΓΟΥΜΑΡΙΑ	59
ΑΡΓΚΙΛΕΔΕΣ	62
ΤΑ ΚΡΙΑΡΙΑ	65
ΟΙ ΒΛΑΧΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΑΛΛΟΙ	67
ΑΠΟ ΚΟΙΝΟΥ	69
ΦΙΛΟΙ	71

Ο ΘΕΙΟΣ	74
ΖΑΓΑΡΙ	77
Η ΠΑΓΩΝΑ	79
ΤΡΑΪ ΓΚΑΒΟ	81
ΑΠΟΡΔΑ	84
ΒΛΑΧΟΙ ΠΑΠΑΔΕΣ	87
ΣΤΟΝ ΓΡΑΜΜΟ	90

Γ. ΣΤΟ ΜΟΥΣΑΛΑΡΙ

ΜΝΗΜΕΣ ΚΟΝΙΑΡΩΝ	94
ΤΟ ΤΗΛΕΦΩΝΟ	96
ΤΟ ΚΑΠΑΡΟ	100
Ο ΤΑΚΗΣ Ο ΚΕΛΕΠΟΥΡΗΣ	103
ΟΤΑ ΑΛΙ ΤΣΙΟΥΣΗ	105
Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΝΕΚΡΟΘΑΠΤΗΣ	109
Ο ΓΙΟΥΤΣΟΣ	111
Ο ΓΙΑΝΝΗΣ Ο ΨΑΡΑΣ	114
Ο ΤΑΚΗΣ Ο ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ	116
ΜΝΗΜΕΣ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ	119
ΤΩΝ ΡΑΠΤΑΙΩΝ	120
ΤΣΙΛΙ ΡΙΒΑΝΙ	122
Η ΠΟΥΡΝΑΡΙΑ	125
Ο ΝΤΙΝΟΣ	127

Δ. ΠΑΤΡΙΔΕΣ ΚΑΙ ΞΕΝΙΤΙΕΣ

ΤΟ ΨΩΜΙ	130
Η ΚΛΗΜΑΤΑΡΙΑ	133
Η ΒΕΛΑΝΙΔΙΑ	135
ΒΟΥΛΤΑ	137
ΚΟΤΣΥΦΙ	140
ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ	142
ΝΤΕΝΤΣΚΟ ΚΑΙ ΚΑΝΤΣΚΟ	144

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΤΗΣ ΝΤΟΠΙΑΣ ...	147
Η ΡΟΚΑ ΚΑΙ ΤΟ ΦΟΥΣΟ	149
ΤΟ ΠΤΥΕΙΝ	151
ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΗ ΜΑΝΑ	154
ΜΑΥΡΟ ΠΡΟΒΑΤΟ	156
Ο ΜΠΑΛΙΟΣ	158
Η ΜΠΟΣΙΑ Ή ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ ΔΟΥΛΙΕΣ	161
ΓΚΡΕΚΟΙ ΚΑΙ ΒΛΑΧΟΙ	164

Ε. ΚΛΕΜΜΕΝΑ ΛΟΓΙΑ

ΑΠΟ ΚΛΕΦΤΗΣ ΧΩΡΟΦΥΛΑΞ	172
ΚΑΘΑΡΟΣ ΟΥΡΑΝΟΣ	175
ΡΕ, ΟΥΣΤ	177
ΤΑ ΗΘΕΛΕ...	179
ΧΩΡΙΣ ΜΑΧΑΙΡΙ	181
Η ΑΛΛΗ ΧΑΡΗ	183
ΓΙΑ ΜΙΑ ΤΙΜΗ ΖΙΑΩ	185
ΤΑ ΔΑΧΤΥΛΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΙΣΑ	189
ΤΑ ΠΕΡΙΤΤΩΜΑΤΑ	191
ΝΑ ΜΗ ΒΓΕΙ	193
ΕΓΩ Ο ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	196

ΣΤ. ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Ο ΣΤΕΡΓΙΟΣ	200
------------------	-----

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΚΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ ΘΥΜΑΤΑΙ. ΨΗΦΙΔΕΣ ΒΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

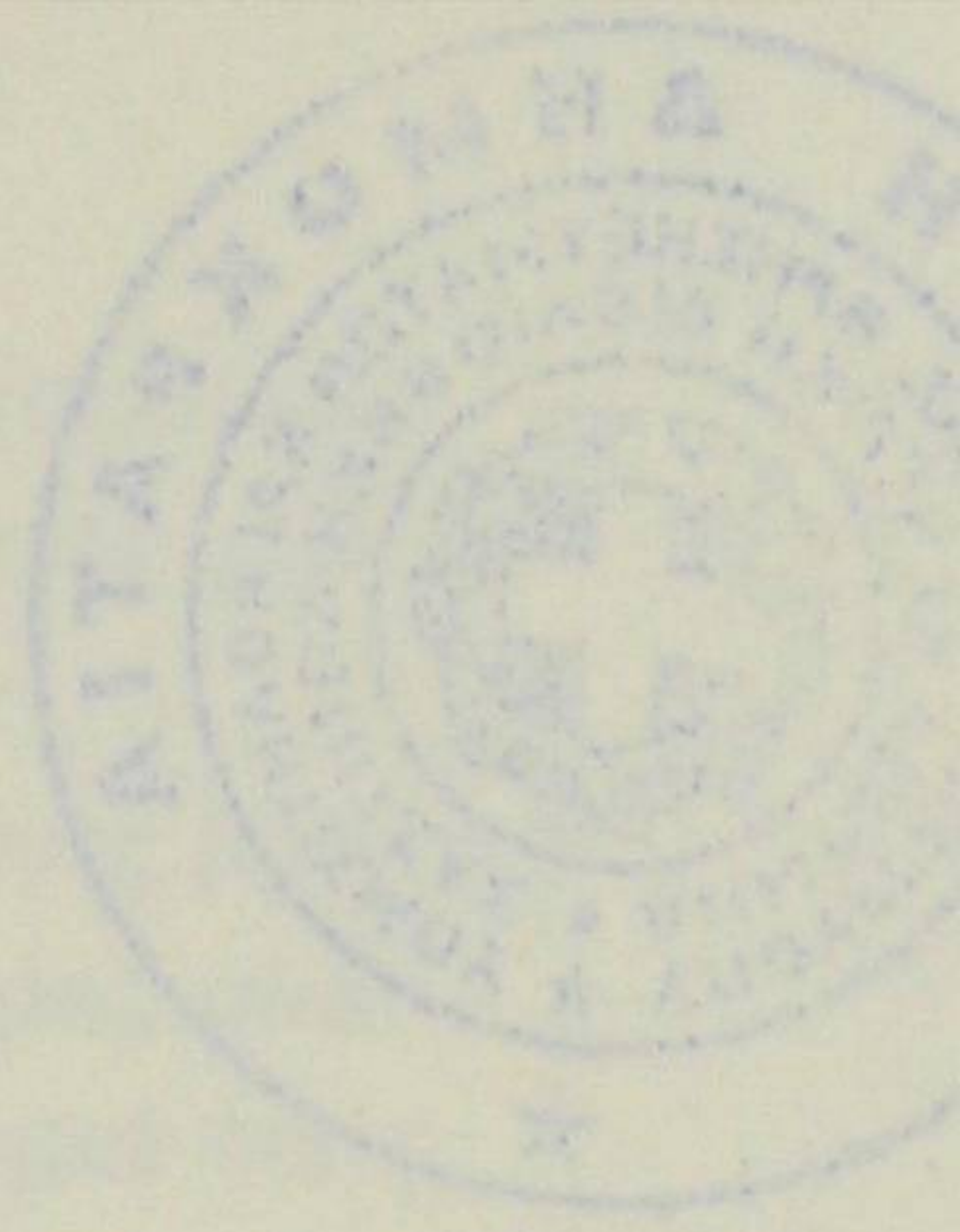
Το βιβλίο που κρατάς στα χέρια σου είναι διαφορετικό από όλα όσα έχω γράψει. Αποτελείται από ψηφίδες σωματικής μνήμης, που επιστρέφει στα όνειρα. Επιστρέφει με γλυκές εικόνες, ακατανόητα σύμβολα, ακόμα και με εφιάλτες. Πρόκειται για ψηφίδες ενός μωσαϊκού γραφής αυθόρμητης. Μια εικόνα, ένα όνειρο, μια γεύση, ένα άκουσμα, μια απροσδιόριστη αναλαμπή, ένα χαμόγελο, ένα δάκρυ. Ψηφίδες προσώπων αγαπημένων, αναμνήσεων γλυκόπικρων, καταστάσεων σκληρών, αφηγήσεων μυστικών, σκέψεων απωθημένων, λυγμών και κόμπων στον λαιμό, τραυμάτων και ανεπούλωτων πληγών, αγάπης, ωστόσο, ξεχρέωτης, παραπόνων και καημών ανείπωτων, εξόριστων μορφών βίας, μέσα κι έξω, μιας βίας που κι αυτή γλυκαίνει με τον χρόνο. Ψηφίδες κρυφών ακουσμάτων, κάτω από τη φλοκάτη τις μεγάλες νύχτες του χειμώνα, μες στην τραγίσια κάπα τις μικρές του καλοκαιριού. Κρυφές ακροάσεις μοιρολογιών με υπόκρουση το ντούκου ντούκου τ' αργαλειού στο κατώι με τα κεφαλοτύρια και τις ούρδες να ωριμάζουν. Να ωριμάζουν σαν την ψυχή μου στ' ανώι με τις σταλαγματιές της βροχής στο σινί, στις κατσαρόλες.

Βιωματικής Λαογραφίας, λες. Έτσι για να καλύψεις την αμηχανία σου. Να το κάνεις επιστήμη; Επίσταμαι,

γνωρίζω καλώς, λένε. Γνωρίζεις ποτέ καλώς δίχως ψυχή, δίχως καρδιά, δίχως καημό και πόνο; Αυτό ήθελα να κάνω πάντοτε, λες. Και οι σπουδές; Έπρεπε να σπουδάσεις, για να μιλήσεις με τη μνήμη του σώματος; Έπρεπε να σπουδάσεις, για να θυμάσαι; Βρήκες καταφύγιο στα ποιήματα, σκέφτεσαι. Δεν σου φτάνει; Απορείς. Απορείς. Απορώ άρα υπάρχω, έρχεται μια λαλιά από τα μέσα. Είναι υπέροχο να λες δεν ξέρω και να σου θυμίζει το σώμα σου πως γνωρίζεις. Γνωρίζεις, επειδή το σώμα σου θυμάται. Το σώμα, ωστόσο, μπορεί να αφηγηθεί; Μπορεί, αλλά όχι να πιάσει μολύβι και χαρτί, να γράψει.

Αγαπητέ μου και αγαπητή αναγνώστη, δεν έχω τη ματαιοδοξία να εισαγάγω ένα νέο είδος Λαογραφίας. Καθόλου. Θέλω να δείξω απλά πως τα πράγματα μπορούν να ειπωθούν με πολλούς τρόπους. Η Αλήθεια που λέμε πως αναζητούμε μέσω της Επιστήμης κατοικεί κυρίως μέσα μας. Επιχειρώ μ' αυτές τις ψηφίδες να την απελευθερώσω από τις συμβάσεις της. Όχι να παρουσιάσω μια εναλλακτική μορφή γνώσης. Απλά να μιλήσω απαλλαγμένος από τη βία των παραπομπών και της δήθεν τεκμηρίωσης. Η μέσα αλήθεια δεν έχει χρεία τεκμηρίωσης. Μόνο απελευθέρωσης. Αυτό είναι μόνο το πρώτο βήμα. Δεν τελειώσαμε. Ίσως να μην τελειώσουμε ποτέ. Και γιατί να τελειώσουμε; Γιατί να μην κάνουμε το τέλος ατελές ή ημιτελές;

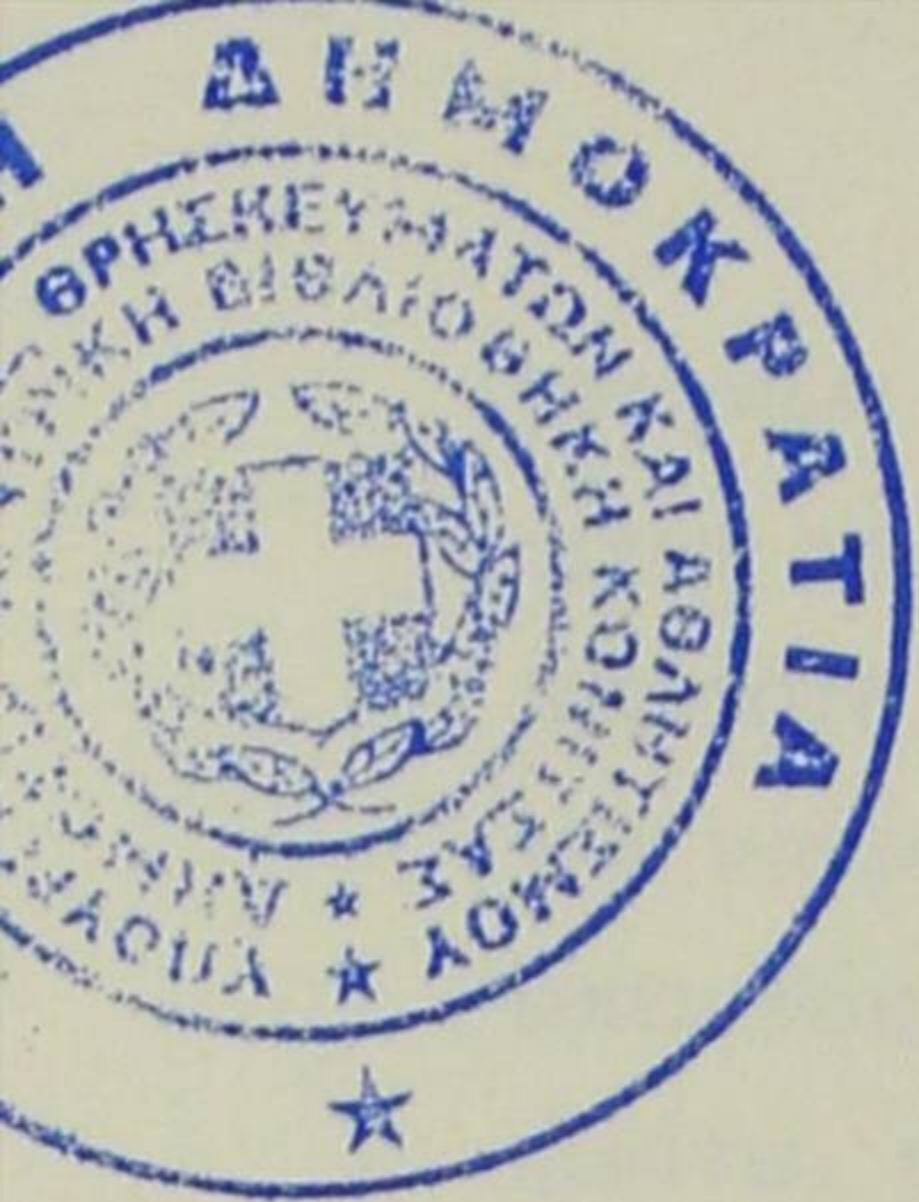

A.

ΚΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ ΘΥΜΑΤΑΙ

ΤΟ ΣΩΜΑ ΘΥΜΑΤΑΙ

Η ΠΙΟ ΔΥΝΑΤΗ και ανεξίτηλη μνήμη είναι αυτή του σώματος. Το σώμα θυμάται πιο πολύ και πιο σωστά από το νου. Έτσι κι αλλιώς τα πιο δυνατά βιώματα στο σώμα εγγράφονται. Το σώμα θυμάται. Με το πέρασμα του χρόνου αυτή η μνήμη γίνεται όλο και πιο ζωντανή. Τα κύτταρα, καθώς ωριμάζουν, εκκρίνουν έναν χυμό που τρέχει στις φλέβες. Σε πλημμυρίζει με την παραμικρή αφορμή. Με μια γεύση, με ένα άγγιγμα, με ένα τσίμπημα, με ένα χτύπημα, με μια πληγή...

Για μένα, που μεγάλωσα με τα ζώα, πολλές μνήμες του σώματος έχουν να κάνουν με αυτά. Κυρίως με τα πρόβατα και τα άλογα. Η επαφή ήταν πολύ σωματική. Θυμάμαι, δηλαδή θυμάται το σώμα μου...

Τα νεογέννητα αρνάκια που κρατούσα στα χέρια δυο-δυο, για να τα πάω στη στάνη. Τις μανάδες να τρέχουν ξωπίσω μου και να γλείφουν τα υγρά των αρνιών μαζί με τα χέρια μου...

Το άγγιγμα του μαστού των προβάτων, όταν έβαζα τα αρνάκια στη θηλή να μάθουν το βύζαγμα. Μαζί με τη θηλή συνήθως βύζαιναν και το δαχτυλό μου...

Το κρυφό άρμεγμα, όταν ήμουν στρουγκάρης, για να μάθω την τέχνη. Ιδιαίτερα τον χειμώνα, γιατί ζεσταίνονταν τα παγωμένα χέρια μου από τα ζεστά μαστάρια των προβάτων. Τη γλίτωνα, γιατί οι μεγάλοι νόμιζαν ότι αυτά τα πρόβατα είχαν δεχθεί επίθεση από κάτι μεγάλα βατράχια που τρέφονται με γάλα...

Στον κούρο η αφή του μαλλιού, καθώς το μαζεύαμε σε «μπάσκες», για να το βάλουμε στη συνέχεια σε μάλλινα υφαντά τσουβάλια...

Τα χνώτα των προβάτων, όταν τις χιονισμένες βραδιές του χειμώνα κοιμόμασταν μέσα στις μάντρες, ανάμεσά τους, και ξυπνούσα νιώθοντας την ανασεμιά τους στο πρόσωπό μου...

Το ξύσιμο του τράγου, που αναθρέψαμε ορφανό με το μπουκάλι, πάνω μου. Τα παιχνίδια ύστερα μαζί του, να προσποιούμαι κι εγώ τον τράγο, κάνοντας τα χέρια μου κέρατα και να χτυπιόμαστε κεφάλι με κεφάλι, όπως συγκρούονται στην πραγματικότητα κατά τον οίστρο τα τραγιά...

Με τα άλογα κάπως αλλιώς. Πληγιασμένος ο πισινός όλο το καλοκαίρι, καθώς συχνά καβαλλίκευα ξεσαμάρωτα. Όχι μόνο λαθραίες βόλτες, αλλά και τα δικά μας. Τον πολύ ήσυχο και τεμπέλη Καρρά μας...

Την Μπρούμα, να είναι μούσκεμα από τη βροχή και να αναπνέω τους ατμούς από το σώμα της, καθώς στέγνωνε...

Τον Κίτσο, όταν μας έπιασε καταιγίδα στην κορυφή στα Τσούμια, ένα μέρος εντελώς φαλακρό, να με προστατεύει από τον αγέρα και τη βροχή με το σώμα του. Είχα καθίσει κάτω από την κοιλιά του για προστασία και γύρναγε αντίθετα στον άνεμο να μη με πιάνει. Ένα άλογο από τα πιο ατίθασα που γνώρισα...

Τη Γκέσα, ένα πανύψηλο μουλάρι, που σε κάθε ενόχληση κλώτσαγε ως τον ουρανό! Θυμάμαι, το σώμα μου θυμάται, να είμαστε πανωσάμαρα τρία παιδιά κι η Γκέσα φορτωμένη με ντέγκια, καθώς πηγαίναμε από το Επταχώρι στο Ντένισκο αρχές καλοκαιριού. Κάθε που ο θείος μας έλεγε «κρατηθείτε», τη χτυπούσε με

τη γκλίτσα στα καπούλια για να περπατήσει πιο γρήγορα κι αυτή κλώτσαγε ασταμάτητα. Εμείς, τυλιγμένοι σε μια φλοκάτη στη φωλίτσα του σαμαριού, κομμάτι του κορμιού της...

ΘΥΜΑΜΑΙ

Κ ΑΘΕ ΣΕΠΤΕΜΒΡΗ, αυτές τις μέρες, δαγκώνοντας ένα γκόρτσο ή ένα κορόμηλο, πηγαίνω στο Λι(α)νοτόπι, στο Παλιοχώρι και στο Ζαγάρι. Το Λιανοτόπι. Την άλλοτε ανθηρή κωμόπολη, που τώρα πια είναι πράγματι «παλιοχώρι». Χαλάσματα, πέτρες σωροί κι οπωροφόρα δέντρα. Κορομηλιές, δαμασκηγιές, γκορτσιές, κρανιές... ίχνη άλλοτε κατοικημένου τόπου. Στο Ζαγάρι ένας ναός εγκαταλελειμμένος στην τύχη του. Το καθολικό του άλλοτε μοναστηριού του Αγίου Ζαχαρία. Από ό,τι διάβασα είχε μετατραπεί σε τεκέ από τους μπεκτασήδες Αλβανούς που συγκρότησαν αργότερα τον οικισμό με το όνομα Ζαγάρι.

Εκεί, λοιπόν, καθε Σεπτέμβρη κάναμε στάνη κυρίως στο Παλιοχώρι, αλλά και στο Ζαγάρι. Από το Ντένισκο πέντε ώρες δρόμος με τα άλογα. Από τα δέκα μου χρόνια μέχρι τα φοιτητικά μου. Εποχή που τα πρόβατα δεν αρμέγονταν, καθώς ήταν σε προχωρημένη εγκυμοσύνη. Τρώγαμε κυρίως γάλα από τα λίγα γίδια που είχαμε και φρούτα. Γκόρτσα, κορόμηλα, κράνια, μήλα...

Κάπου κάπου, εάν ερχόταν κάποιος από το χωριό μας έστελναν ψωμί, τυρί και καμιά πίτα ...

Θυμάμαι. Θυμάμαι πολλά. Μα πιο πολύ θυμάμαι το καλοκαίρι του 1973, που είχαμε τα κοπάδια άρρωστα. Παρμάρα. Ό,τι χειρότερο. Εφιάλτης. Πρόβατα κουτσά, γκαβά, στραβά, ό,τι μπορείτε να φανταστείτε. Τα πολύ άρρωστα τα είχαμε χώρια και είχαμε την ευθύνη δυο

παιδιά. Εγώ και ο ξάδερφός μου ο Μηλάκος. Κυρίως τυφλά πρόβατα κι ένα κριάρι μονόφθαμο. Όλα ακολουθούσαν το κριάρι, το ένα πίσω από το άλλο, ουρά με κεφάλι. Κινούνταν με την οσμή και την αφή...

Κάποια μέρα το κριάρι έπεσε σε ένα ρέμα. Το ακολούθησαν όλα τα άλλα. Ένα ρέμα βαθύ. Θυμάμαι την αγωνία μας, τη στενοχώρια, τη δυσκολία μας. Πώς να τα βγάλουμε... δύο έφηβοι... Γύρω στα σαράντα ζώα. Κι όμως, το αίσθημα ευθύνης και η αγάπη μας για το βιος μας... τα βγάλαμε ένα ένα και σιγά σιγά τα οδηγήσαμε στη στάνη, με το μονόφθαλμο κριάρι μπροστά. Το κριάρι το θυμάμαι καλά. Ήταν κάλεσιο...

Θυμάμαι. Θυμάμαι γλυκά!

Η ΓΚΟΡΤΣΙΑ

ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΕ του Μάρτη 1968. Δέκα χρονών, όχι γεμάτα. Εθνική γιορτή, στο σχολείο της Ροδιάς ο επιβεβλημένος εορτασμός. Σημαιοστολισμός, ποιήματα, σκετς και τα τοιαύτα. Παπαφλέσσας. Για ράσο βρήκε η μάνα μου ένα μαύρο φόρεμα απο τη γιαγιά τη Ζάχω, που ήταν μια σταλιά. Καλιμαύχι δεν θυμάμαι. Γενειάδα από μαλλί λάγιου προβάτου. Αυτό που μου έχει μείνει είναι η φράση που έλεγα νομίζω στον Πλαπούτα: «Τι τρέχετε από κορφή σε κορφή σαν τους Άι Λιάδες;». Δεν την καταλάβαινα και ρώτησα τον δάσκαλο. Μου είπε για τα ξωκλήσια στις κορυφές και τη σχετική παράδοση. Νομίζω πως ήταν η πρώτη μου επαφή με τη Λαογραφία, δίχως να το ξέρω φυσικά.

Ο πατέρας μου στο τέλος της παράστασης μου έριξε απλά ένα βλέμμα επικρότησης. Όπως συνήθως, δεν επιτρέπονταν περισσότερα στο ήθος της «φάρας». Για φιλήμεταξύ ανδρών και δη σε δημόσια θέα ούτε κατά διάνοιαν. Ήταν πάντως περήφανος, δεν μπορούσε να το κρύψει. Ένας λόγος παραπάνω που ήταν και εθνικόφρων, όπως όλο μας το σόι. Εμείς είμαστε εθνικισταί, μου έλεγε με περηφάνια, όπως με περηφάνια μου έλεγε πως πολέμησε στην Κορέα για την Πατρίδα. Και ήταν βέβαια με την «επανάσταση». Θυμάμαι και τον έπαινο που πήρα για την έκθεση που έγραψα με τη βοήθεια θείου μου, όταν χαρίστηκαν τα χρέη στους αγρότες. Ο πατέρας, σαν καλός νοικοκύρης που ήταν, δεν είχε τέτοιο χρέος αλλά εκτίμησε την πράξη.

Με πήρε, λοιπόν, πριν καλά καλά τελειώσει η εορτή και σπεύσαμε στο σπίτι να φορτώσουμε τα ζώα, για να πάμε στη στάνη στη Χούνη, όπως κάθε μέρα. Φορτώσαμε κριθάρι και καλαμπόκι για τα σουγκάρια και μετά από πορεία μιάμισης ώρας φτάσαμε. Ήταν η μέρα που βγάζαμε ένα από τα κοπάδια στο Διάσελο, στη γκορτσιά. Σημάδι ότι ήρθε η Άνοιξη. Μετακίνηση μιας μέρας ήταν. Ένα μήνα και κάτι παραπάνω, μετά τον Άϊ Γιώργη, θα άρχιζε το διάβα για τα ψηλά βουνά, για το Γράμμο.

Φτάσαμε, λοιπόν, αργά το απόγευμα της ίδιας μέρας στο Διάσελο. Τακτοποιήσαμε τον ζαϊρέ κάτω από την ανθισμένη γκορτσιά και διορθώσαμε τη στρούγκα για το βραδυνό άρμεγμα. Το βράδυ, κάτι μη αναμενόμενο, έπιασε χιονοθύελλα. Δυνατός αέρας με χιονιά. Μαζί και ομίχλη. Εφιαλτικό σκηνικό. Το κοπάδι σε πανικό, τα σκυλιά να τα έχουν χαμένα και να ακούγονται τριγύρω ουρλιαχτά λύκων, που δεν καταλάβαινες πόσο μακριά ήταν και από ποια κατεύθυνση έρχονταν. Οι δύο μεγάλοι, ο πατέρας κι ο μεγαλύτερος ξάδερφός μου, που μόλις είχε απολυθεί απ' το στρατό, πάσχιζαν να ελέγξουν την κατάσταση πανικού. Εγώ κάποια στιγμή έβαλα τα κλάματα. Έρχεται ο ξάδερφός μου, μου ρίχνει μια σφαιλιάρα λέγοντάς μου: «Τι κλαις ρε! Εσένα θα κοιτάξουμε ή τα πρόβατα;»

Έβαλα το κεφάλι μου στο μαλιώτο, έπνιξα το κλάμα και έβγαλα το υπόλοιπο βράδυ άγρυπνος πνιγμένος στους λυγμούς.

Έτσι ενηλικιώθηκα. Έγινα άντρας στα δέκα μου...

ΧΟΥΝΗ

ΟΙ ΠΙΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ μνήμες είναι οι σωματικές. Από τον ποιμενικό μου βίο, της παιδικής, εφηβικής και νεανικής μου ηλικίας θυμάμαι πιο έντονα πράγματα που έχουν να κάνουν με το σώμα. Κυρίως με το κρύο. Συνδέονται με άλλα λόγια με τον καιρό. Χειμώνα καλοκαίρι. Μέχρι το 1971, δηλαδή μέχρι τα δεκατρία μου χρόνια, ξεχειμωνιάζοντας στο Μουσαλάρι, τα κοπάδια μας τα είχαμε στα βοσκοτόπια μας στο Ρετζιούνι, σε δύο μεριές, στην Καψάλα και στη Χούνη. Στη Χούνη, λοιπόν, που είχαμε τα γαλάρια, είχαμε δύο πέτρινες μάντρες και αντίστοιχες στρούγκες για άρμεγμα και μία καλύβα φτιαγμένη από κλαδιά και βάλτο για εμάς. Οι δύο μάντρες απείχαν μεταξύ τους γύρω στα 300 μέτρα. Εκείνα τα χρόνια αρμέγαμε τρεις φορές το χειμώνα. Η μία ήταν τα μεσάνυχτα. Τελειώναμε από τη μια μάντρα και έπρεπε να πάμε στην άλλη. Μες στο σκοτάδι και με κάθε καιρό. Τι θυμάται, λοιπόν, το σώμα μου, όταν χιονίζει: Να περπατάω πιασμένος από τη μέση του μεγαλύτερου ξάδελφού μου, του Μηλάκου, μέσα στη μαύρη κάπα από γιδόμαλο που εκείνος φορούσε (εγώ ήμουν δέκα έντεκα ετών και δεν είχαμε μικρές κάπες). Ήταν τόσο ζεστά εκεί μέσα που έλεγα να κρατούσε περισσότερο η πορεία. Γι' αυτό και όσο βαρούσαμε στη στρούγκα ήθελα να είμαι όσο γίνεται μέσα στην κάπα. Τώρα σκέφτομαι ότι ήταν μάλλον η ζεστασιά της προστασίας που απολάμβανα από τον μεγάλο μου ξάδερφο. Η σωματική επαφή που ήταν και

ψυχική. Ο ξάδερφός μου αυτός, σημειωτέον, με μύησε σε όλα τα ανδρικά μυστικά. Με συμβούλευε, όταν χρειαζόταν, για πλείστα όσα πράγματα, όπως για παράδειγμα πώς να είμαι καλός με τα κορίτσια... Όταν τελειώναμε το άρμεγμα και είχε χιόνι και κρύο, δεν κοιμόμασταν στην καλύβα, ως συνήθως, αλλά σε μία από τις μάντρες ανάμεσα στα πρόβατα. Δεν θα ξεχάσω ποτέ πως ξυπνούσαμε για το πρωινό άρμεγμα και τα πρόβατα ήταν σχεδόν πάνω μας. Μας ζέσταιναν με τα χνώτα τους...

